

# Kalandozások egy pikáns műfajban

## *Szimfonikus zenekar és operajátás*

Közhelyek erdejében élünk – ez az első látásra/hallásra talán frappánsnak tűnő definíció nem is olyan egyértelmű, mint gondolnánk. Erre akkor döbbsentem rá, amikor egymás után több alkalommal kísérhettem figyelemmel a Győri Filharmonikus Zenekar opera-játászó együttes tevékenységét Bécsben.

A szimfonikus zenekar és az opera – e téma is prekonceptiókat vet felszínre, amelyek legtöbbször érzéketlenül siklanak el a jelenség lényege felett. Lényeg – de van-e egyértelmű lényege e tevékenységnek/vállalkozásnak? A konkrét kérdés zavarbaejtő, s könnyű lenne kibújni alóla az „ahány opera – annyi válasz” formulával.

Különböző távolságokból, távlatokból szemlélve, más és más a zenekari játékos kifejezés jelentősége, szerepe. Többségük másodállásban tanár (ritkán fordul elő, hogy tanár a zenekari gyakorlatot tekintse mellékállásnak, leszámítva a helyettesítési lehetőségeket), s kevés közülük az, aki szóló-művész rangra kíván emelkedni. Egy-egy koncertévad műsorának kialakításában csekély a beleszólás joga – tényként közlik vele az évad műsor-rendjét. S voltaképp ettől függ, hogy a zeneirodalom mely korszakaiban lesz jártas, s melyek maradnak számára „fehér foltok”. Ilyen körülmények között a más lehetősége: érdekes, újszerű feladatot kínál. Így aligha talál nagy belső ellenzékre az operairodalom bármely részének megismerésére.

De hogyan gondolkodhat az ilyen tényről valamely másik zenekar tagja? Irigykedhet (savanyú a szőlő), vagy legyintéssel intézi el a bér munkát felvállalót, legyen szó hazai vagy külföldi (valutás) szereplésről. Merthogy, úgy is gondolhatjuk, hogy „az” nem igazi művészi feladat... Pedig?

Egy felkérés – egy pénz, de a többszöri visszahívás egyértelműen sejteti, hogy a felkérők megelégedésével találkozott a zenekar teljesítménye. Ettől persze „jó” és „rossz” feladat egyként jut/juthat

ugyanannak a gárdának. És e szóhasználat által ismét visszakanyarodtunk a közhelyek „mókushintájába”, merthogy mi a „jó”, kinek mi a „jó”? (Ugyanezzel a problémával találkozok, akinek választania kell, hogy milyen zenekarhoz szegődjön; kisnevűhöz, ahol kevés és könnyű a feladat, nevesebbbez, ahol rendszeresen követelményeket támasztanak a játékosokkal szemben, ahol néha haza kell vinni a szólamot két próba között – vagy olyan rangos társasághoz, ahol még az utolsó pultért is állandóan meg kell küzdeni, ahol szinte nincs repertoár, minden alkalommal más műsort hirdet a plakát. Igaz, valójában ritkán kerül valaki ilyen dilemma elé...)

Országos jelenség, hogy a zenekari repertoárnak nem képezi részét századunk második felének zenéje, sőt, az is ritkaság számba megy, hogy élő szerző művét tűzzék akár csak egyszer is műsorra – hogy az ősbemutatókról ne is beszéljünk. Ezért aztán az idő előrehaladtával mindegyre nő a szakadék a még játszott 20. századi művek, valamint a mindig aktuális „ma” zenéje között. És a zenekari játékos – ha olyan helyzetbe kerül – azon veheti magát észre, hogy alig tudja elolvasni némely darab kottáját. Az ilyen szomorú kilátást viszont szinte megsemmisíti az olyasfajta lehetőség, amelyet a Győri Filharmonikus Zenekar kap, immár több esztendeje, operai együttesként való szereplésre.

A Wiener Operntheaternek, amely mottójául a „Napjaink Operaháza” elnevezést választotta, 1990 óta vezető karmestere Andreas Mitisek. Ezzel az énekes-társulattal s karmesterével több éve áll kapcsolatban a Győri Filharmonikus Zenekar. Úgy tűnik, a megelégedés kölcsönös – így az évenkénti operai szereplések során e műfaj jelentős képviselőivel, valamint újdonságaival egyaránt megismerkedhettek a Rába-parti város zenészei. Brittentől a „Halál Velencében” már-már zenetörténeti műnek látszik olyan alkotások között, mint Pende-

reczkitől a Loudoni ördögök, vagy Ligeti György műve, „La Grand Macabre”. E műfaj történeti jelentőségű alkotások után az együttes ausztriai bemutatók közreműködője lehetett: az elmúlt évadban Aribert Reimann Kafka-operáját, A kastélyt ismertették meg az egykori császárváros kortárszene-kedvelő közönségével. Az idei évadban a korábbi külvárosi, már-már stúdió-jellegű előadások után Bécs szívében kapott új helyet operajátásához a Wiener Operntheater társulata: a múzeumi negyedben ütötte fel sátrát. Október 16. és november 23. között négy újdonság került itt színre, s ezek közül kettőben vett részt a győri zenekar. Nyolc alkalommal vitték színre – mindig teltház előtt – John Adams „Nixon Kínában” című háromfelvonásos nagyoperáját, amely éppen egy évtizede arat sikereket világszerte. A huostoni ősbemutató után New York, majd Washington következett, az európai siker-körút Amsterdam, Edinburgh, Párizs, Helsinki és Frankfurt után folytatódik osztrák földön. A másik ausztriai bemutató Philippe Boesmans: Regien (Körtánc) című, tíz dialógusból álló operájával ismertette meg öt alkalommal az érdeklődőket.

Két mű, a játszanivalót illetően mindkettő nehéz, mindkettő kortárs-mű (az egyik tíz, a másik négy éve készült) – mégis, összemérhetetlenek és összehasonlíthatatlanok. Hogy egyazon szezonban, egy rendezvénysorozat keretében kerülhettek színre, az is tanulságos: rávilágít a műsorösszeállítás mindenütt rázós kérdéseire. (Aki emlékszik arra, hogy nem is olyan régen még a „giccsadó”-ból befolyt összegek jelentős részét olyan értékes kiadványok megjelenítésére fordították, amelyek minden biztonnal „vesztéségek”, az elgondolható azon: ezúttal a kasszasiker-darab jóvoltából marginális jelentőségű műszínpadraállítása vált lehetségessé!)

Opera-zenekarnak lenni... Bemutatóról lévén szó (olyan művekről, amelyek

nálunk még nem kerültek színre!), a hangszeresek nem ismerik előre a művet (a felvételtől való megismerés lehetősége sem adott valamennyi esetben). A zenekari próbák során mind többet tudnak meg róla a kiváló, lelkes és energikus, elkötelezett ügyszeretettel rendelkező karmestertől. Az összp próbák adják az első valódi élményt: aki szerencsés, valamennyit elcsíphet a látványból...

Hadd jegyezzem meg: a Wiener Operntheater énekesei egészen kiváló kvalitásúak, s legtöbbjüknek a játéka is meggyőző erejű (az Adams-opera ausztriai premierjén, október 16-án elképesztő teljesítményt nyújtottak, amennyiben a színpadi játék sohasem ment az éneklés rovására. Szinte hihetetlen volt, hogy ők akkor vitték először színre, a nyilvános főpróba után. Mindig ötletgazdag a rendezés, a díszletek-jelmezek többsége is telitalálat. Az operatársulat sikeréhez minden bizonnyal hozzájárul a színházi élmény hatása.

A zenekari játékos – általában – szívesen állítja tudása legjavát olyan ügy szolgálatába, amely fontos a karmester számára. Mitisek valamennyi produkciója éppen ezért emlékezetes. (Aki játszott a tavalyi A kastély hihetetlenül nehéz szövegét, aligha fogja a jövőben „alkalmazott művészet”-ként lebecsülni a kísérőzenét...)

Mitisek viszont – nem műtész. Minden darabot, amit vezényel, alapos tudás birtokában, remekműnek kijáró gondos előadással kíván színre vinni. Így aztán előfordulhat, hogy jobb az előadás, mint maga a mű... (ez történt a Reigen esetében is!)

A zenekari játékos viszont egy idő után, amikor felülkerekedett az elsődleges nehézségeken, s van füle hallásra, a zenekari hangzás egészének a felfogására: differenciál. Csodálatos lehetősége az előadóművészeknek, hogy akarva-akaratlanul belekontárkodhatnak a szerző alkotóműhelyébe, vehetik maguknak a bátorságot, hogy ne csak jellemezzék, hanem értékeljék is a műveket. Gondolkodó muzsikusok szólaltatják meg nap-nap után a műveket – és ugyanők e tanulsággal fognak visszaülni helyükre a koncerteken is, vagyis, másként közelítenek majd a megszólaltatandó művekhez. Olyan többlet ez, amit egyébként nem lehetne elvárni, se könnyű repertoár, se nehéz program esetében, semmilyen bérkategóriában. A kortárs zene sokrétűségének megismerése ismét csak nagy tanulság: számukra a gyakorlatban bizonyosodik be az a tény, hogy napjainkban nincs zenei köznyelv, ugyanakkor, a sokféle „nyelvjárás” segítségével mégis biztosabban fognak tájékozódni a zene világában.

Differenciálni fognak a nehéz különböző fajtái között, s belátják az igényes szöveg jogosságát, ha komplex tartalomról van szó – máskor pedig, profihoz méltó szaktudással, legfeljebb összeszorított foggal játsszák, hasonlóképp magas színvonalon, az általuk feleslegesnek ítélt hangszeresítlen fordulatokat. És megtanulják olvasni a kottát, főként a ritmusokat. Jóleső érzéssel hallgattam, amikor a zenekar fiatalabb játékosai cserfesen panaszkodtak amiatt, hogy túlbonyolított a kottakép, ugyanezt másképp, egyszerűbben is le lehetett volna írni...

Tehát: a kalandozás egy másik műfajban érdekes és tanulságos. Ha úgy tetszik: szakmai továbbképzés, amelynek előadói maguk a résztvevők, akik a saját bőrükön – tehát átélten, életre szólóan – tanulnak meg olyasmiket, amiket pusztán végighallgatva vagy – olvasva legfeljebb egyetértő fejbőlintással nyugtáznának. Játssza, hangszerükön játszva tanulnak kottaírást-olvasást, zeneszerzést és zeneirodalmat. Igen, még kritikát is – és néha önkritikát. Talán ezért is éri meg a fáradságot az ilyen többletmunka, amely szellemi éberségre (is) nevel.

Fittler Katalin



Az opera „figyelemfelkeltő” plakátja